

International Journal of Social Sciences

ISSN:2587-2591

DOI Number:<http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.23.8>

Volume 9/3

2025 p. 119-127

EDEBİYAT DÜNYASINA TAKDİM: MUHAMMED B. ŞÂHKULU KALEMİNDEN ÇIKAN ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ DÖNEMİNE AİT BİR YÛSUF İLE ZELÎHÂ NÜSHASI

INTRODUCTION TO THE WORLD OF LITERATURE: FROM THE PEN OF MUHAMMED B. ŞÂHKULU A YÛSUF AND ZELÎHÂ FOUND FROM THE OLD ANATOLIAN TURKISH PERIOD

Saniye Rukiye DERE*

ÖZ

Eski Anadolu Türkçesi dönemi dil hususiyetlerini ihtiva ettiğini tespit ettiğimiz Yûsuf ile Zelîhâ hikâyesinin yer aldığı eser, kaleme alındığı dönemin özelliklerini aktaran tarihî bir belge niteliğindedir. Zira tespit edilebilen her eser, edebiyat tarihimize ışık tutması bakımından ayrı bir ehemmiyete sahiptir. Geçmişten günümüze kadar varlığını koruyabilmiş; fakat gün yüzüne çıkmamış pek çok ata yadigarı eser, atalarımızın yaşam biçimlerini, sanat anlayışlarını, sosyal çevrelerini aktarması açısından elzemdir. Birer kültürel miras olarak raflarda bekleyen bu eserler, toplumsal yaşam hakkında çıkarım yapmamıza imkân vermektedir. Müstakil eserler, yazarın imzasını taşıyan, kendine has edebî dokunuşları olan ürünlerdir. Bu çalışma, müstakil eser hüviyetinde olup, Muhammed b. Şâhkulu'nun kaleminden çıktığı tespit edilen Yûsuf ile Zelîhâ hikâyesinin edebiyat dünyasına takdimi doğrultusunda hazırlanmıştır. Söz konusu kitabın ilk sayfasında “Bu Yûsuf Aleyhi’s-Selam Kitabıdır” yazmakta ve eserin müellifinin Muhammed b. Şâhkulu olduğu belirtilmektedir. El yazması olan bu eser, Kayseri’de Mazhar Hacıpaşaoğlu’nun şahsi kütüphanesinde yer alan yegâne nüshadır. Kullanılan dildeki arkaik unsurlardan yola çıkarak eserin 14. yüzyılın sonu ile 15. yüzyılın başlarında kaleme alındığı düşünülmektedir. Makalemizin amacı edebiyat tarihinin izlerini yansıtan bu müstakil eserlerin neden önemli olduğunu izah etmek ve bu bağlamda elimizdeki Yûsuf ile Zelîhâ nüshasının yer aldığı yazma eserin iç ve dış hususiyetlerini aktarmaktır. Aynı zamanda edebî eserlerin keşfedilmesi yolundaki çalışmaların gerekliliği üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Muhammed b. Şâhkulu, Yûsuf ile Zelîhâ, Ahlak, Eski Anadolu Türkçesi

* Dr., Araştırmacı, E-mail: rukiyeoner.erten@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4284-3466, Yozgat, Türkiye.

ABSTRACT

This work, which includes the story of Yûsuf and Zelîhâ, which we found to contain the language characteristics of the Old Anatolian Turkish period is a historical document that conveys the characteristics of the period in which it was written. Because every artifact that can be identified is important in terms of shedding light on our literary history. many heirloom artifacts It has preserved its existence from past to present but has not come to light. Artifacts like these reflect the lifestyle, artistic approach and social environment of our ancestors. that's why they are indispensable. These works, which are waiting on the shelves as cultural heritage, They allow us to make inferences about social life. Individual artifacts contain the author's signature. this means they are products with unique literary touches. This work is a unique work and is based on the story of Yûsuf and Zelîhâ, which was found to be written by Muhammed b. Şâhkulu and it has been prepared for its presentation to the world of literature. There is this text on the first page of this book; “Bu Yûsuf Aleyhi’s-Selam Kitabıdır” and here it is said that the author of the work is Muhammed b. Şâhkulu. This handwritten book is located Mazhar Hacıpaşaoğlu's personal library in Kayseri. And there is only one. not copied. Archaic elements are used in the language of the book so the conclusion reached based on this attitude is that the book was written at the end of the 14th century and the beginning of the 15th century. The aim of our article is to explain why these independent works that reflect the traces of literary history are important and in this context to convey the internal and external characteristics of the manuscript in which the copy of Yûsuf and Zelîhâ is located. At the same time we will focus on necessity of studies on the discovery of literary words

Keywords: *Muhammed b. Şâhkulu, Yûsuf and Zelîhâ, Ethics , Old Anatolian Turkish*

Giriş

Anadolu'da Eski Anadolu Türkçesi hususiyetlerinin aktarıldığı, edebî değeri yüksek pek çok eser kaleme alınmıştır. Bu eserler arasında önemli bir yere sahip olan Yûsuf ile Zelîhâ hikâyesini zikretmek edebiyat tarihî açısından mühimdir. Yûsuf'un başından geçen hadiseler ve Zelîhâ'nın Yûsuf'a karşı beslediği aşkın anlatıldığı hikâye, nazım-nesir karışık pek çok halde karşımıza çıkmaktadır (Karahana, 1985:14). Kıssa-ı Yûsuf, Yûsuf ile Züleyhâ, Yûsuf u Zelîhâ gibi farklı adlandırmalara tabii olduğu görülmektedir. Elimizdeki nüshada, “Yûsuf u Zelîhâ” adlandırması tercih edilmiştir. Hikâyeyi incelediğimizde bu kıssanın ana kaynağının Kur'an-ı Kerim olduğunu görürüz. Kaynağını dinî temellerden alan Yûsuf ile Zelîhâ hikâyeleri Türk, Arap ve Fars edebiyatlarında fazlaca rağbet görmüştür (Deniz, 1998:23). Yûsuf ile Zelîhâ konulu hikâyelerin kaynağı tarandıktan sonra Türk, Arap ve Fars edebiyatlarında kaleme alınan Yûsuf ile Zelîhâ hikâyeleri incelenerek, elimizdeki nüshanın dil ve üslup özellikleri bakımından farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Hikâyede bahsi geçen kahramanlar, mekânlar, mitler, motifler ve din büyüklerine değiniler göz önüne alındığında eşsiz bir Yûsuf ile Zelîhâ örneği görülmektedir. Metinde kesin bir bilgi olmamakla beraber metnin hususiyetlerinden yola çıkarak, Muhammed b. Şâhkulu'nun aslı Farsça olan bu eseri, kendine has bir üslup ile kaleme aldığı düşünülmektedir. Muhammed b. Şâhkulu hakkında herhangi bir çıkarım

yapmamız mümkün değildir. Zira kaynaklarda hakkında hiçbir bilgi elde edilememiştir. Klasik edebiyatta yazar ve şairler, mütevazı davrandıkları için kendilerinden övgüyle bahsetmezler. Bu tavır klasik bir terbiye meselesidir. Bu sebeptendir ki Muhammed b. Şâhkulu, tam adını yazmayıp kendisinden “fakîrül-hakîr” diye bahsetmektedir.

1. Yûsuf ile Zelîhâ Nûshası

Bu bölümde Kayseri'de Mazhar Hacıpaşaoğlu'nun şahsi kütüphanesinde yer alan el yazması eser hakkında malumat verilecektir. Burada eserin tek nüsha olduğunu tekrar belirtmekte fayda görmekteyiz.

1.1. Nûsha Tavsifi:

Kâğıt Özellikleri:

Kahverengi kartonla kaplanmış, sayfaları sarımtırak renktedir.

Cilt Özellikleri:

Büyüklüğü 16x26, yazının kapladığı alan ise 11x20 cm. ölçüdedir.

Varak Sayısı:

205 varaktır.

Satır Sayısı:

15 satır bulunmaktadır.

Hattı:

Harekeli nesih hatla yazılmıştır.

Eserin Telif Tarihi: Bilinmemektedir.

Eserin Müellifi: Muhammed b. Şâhkulu

“...ben insanların en fakir ve hakir duacısı Muhammed b. Şâhkulu. Bu kitabı ki ona Yûsuf kıssası derler. Farsça'dan Türkçe'ye elimden geldiğince tercüme ettim. İsteğim okuyan kimselerden bir dua almaktır...” (Y.Z. 8a/15-8b/1-2)

Eserin Başı (1b):

Eserin başında “Bu Yûsuf Aleyhi's-Selam Kitabıdır” yazmaktadır. Müellif, esere Allâh'a hamd ile başlar.

Eserin Sonu (206a):

Eserin 205b-206a varâğı birbirine yapışmış vaziyettedir. Bu aralıkta yer alan cümleler eksik ve okunaksızdır. “25 Ocak 1949” tarihine yer verilmekle birlikte, metnin temeliyle doğrudan bir bağlantısı bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Eserde altın varaklı yazılan kısımlar:

Salat-ı ümmiye, nazm, nesir, medh, şi‘r, beyt, su‘al, cevap, hikâyet, latife, nükte, işaret, kıssa, mev‘iza...

Eserde kırmızı mürekkeple yazılan kısımlar:

Hadisler, ayetler ve haber bildiren ibareler kırmızı mürekkep ile yazılmıştır.

Eserde okunaksız kısımlar mevcuttur:

Misal:

“...sail Allâh'ın hediyesidir. Eğer onun hediyesi senin katında kovulmuş ise sen de onun dergâhından kovulursun. Eğer o hediye senin katında kabul görmüş ise sen de onun katında kabul görürsün...”(Y.Z. 52b/13-14)

Eserde ayetler aktarılırken bazı ayetlerin tamamına değil konu ile ilgili olan kısmına yer verilmiştir:

Misal:

Ayetin tamamı “kâlû le-in ekelehu'z-zi'bu ve nahnu ‘usbetun innâ izen le-hâsirûne” iken metne ayetin “kâlû le-in ekelehu'z-zi'bu” kısmı alınmıştır.

Eserde başlık mahiyetinde yer alan kısımlar:

Eserde 20 adet “beyt”, 32 adet “hikâyet”, 9 adet “ibret”, 30 adet “işaret”, 47 adet “kıssa”, 37 adet “latife”, 5 adet “medh”, 8 adet “mev‘iza”, 8 adet “nazire”, 16 adet “nazm”, 12 adet “nesir”, 13 adet “nükte”, 3 adet “Pârsî şi‘r”, 2 adet “şi‘r”, 1 adet “Türkî beyt” başlığı yer almaktadır.

Eserde her sayfasının alt kısmına düzenli olarak derkenar notunun düşüldüğü görülmektedir.

1.2. Hikâyenin Özeti

Olay örgüsü Yûsuf'un rüyası ile başlar. Yûsuf, Hz. Yakûp'a bir gün rüyasında on bir asa gördüğünü söyler. Yine bir başka gün Yûsuf, babasının dizinde yatarken rüyasında güneş, ay ve on bir yıldızın kendisine secde ettiğini görür ve rüyasını Hz. Yakûp'a anlatır. Hz.

Yakûp on bir yıldızın Yûsuf'un kardeşleri olduğunu söyler ve ona secde ettikleri şeklinde yorumlar. Yûsuf'un kardeşleri bu rüya neticesinde Yûsuf'un onları boyunduruğu altına alacağını düşünerek çareyi Yûsuf'u ortadan kaldırmakta bulurlar. Hz. Yakûp'un Yûsuf'u diğer çocuklarından farklı sevmesi, onların kalbinin Yûsuf'a karşı öfkeyle dolmasına sebep olur. Allâh'a muhalefet kılmak istemeyen Yûsuf, kardeşlerine rüyasından bahseder. Allâh Yûsuf'u kardeşlerinin eline bırakır ve Yûsuf, kardeşlerinden her ne kadar yardım istese de gözü dönen kardeşleri bunu kabul etmez ve Yûsuf'u kuyuya atarlar. Yûsuf Rûbîl'den bir istekte bulunur. Başına gelenleri Hz. Yakûp'un bilmesini istemez. Yûsuf kardeşlerinden gördüğü zulme rağmen onlara merhametli davranır ve Allâh'tan geldiğini bildiği bu sıkıntılara isyan etmeyip teslimiyet gösterir. Rûbîl Yûsuf'u öldürmeyi teklif eder. Kardeşi Yehûdâ Yûsuf'un öldürülmesi fikrini kabul etmez. Bunun üzerine kuyuya atılması hususunda birlik olurlar ve Yûsuf'u yok etmek maksadıyla sahraya götürmeye karar verirler. Hz. Yakûp'tan izin almaya giderler. Hz. Yakûp sahrada Yûsuf'un başına fena bir şey gelmesinden korkar ve onu bir kurdun yemesinden endişe eder. Lakin çocuklarının tatlı sözlerine inanıp izin verir. Yûsuf'u hazırlayıp onlarla sahraya gönderir. Sahraya gittikleri vakit kardeşlerinden biri Yûsuf'un kulağını çeker, biri yumruk atar ve biri de tabancayla ona vurur. Yûsuf'un vücudu bu darbelerden hamura döner, mecali kalmaz ve Yûsuf olduğu yere düşüverir. Hazret-i Ceberût'tan Cebrâ'îl'e haber gelir ve kuyu dibinde kalan Yûsuf'u Cebrâ'îl orada yalnız bırakmaz. Şeddâd Âd da kuyu dibinde bin iki yüz yıl kalıp Allâh'a ibadet ettikten sonra Yûsuf'u görünce canını teslim eder. Aynı zamanda bir ejderhanın ortaya çıkıp Yûsuf'un canına almak istemesi sonucu Cebrâ'îl ejderhayı sağır eder. Cebrâ'îl, Yûsuf'a Allâh'ın selamını getirir. Allâh'ın hükümdarlık ve devlet vaadini işiten Yûsuf'un yüzü nihayet güler. Cebrâ'îl Yûsuf'a elbiseler, cennetten yemek ve çok güzel içecekler getirir. Yûsuf'un kardeşleri bir oğlağı boğazlarlar ve oğlağın kanını Yûsuf'un gömleğine sürerek Hz. Yakûp'a getirirler. Bir kurdun Yûsuf'u kaptığını söylerler. Bu haberi işiten Hz. Yakûp baygınlık geçirir. Yûsuf'tan ayrı kalmanın hüznüyle gözünden olur. Lakin Hz. Yakûp gömleğin parçalanmamış olduğunu görünce bu durumun Yûsuf'un yaşadığına delil olduğunu söyler. Hz. Yakûp kurda hesap sorar ve kurt Yûsuf'u yemediğini söyler. Böylece Yûsuf'un kardeşlerinin oyunu bozulur. Mısır'da tüccarlık yapan Mâlik bir rüya görür ve rüya tabircisi, Mâlik'in rüyasını, bir kul bulacağı ve onun vasıtasıyla cennete ulaşacağı şeklinde yorumlar. Mâlik o kulu bulan kişiye çeşitli ihsanlarda bulunacağını söyler. Mâlik'in kervanı Yûsuf'un atıldığı kuyuya yaklaşır. Kervan Yûsuf'un kuyuda olduğundan haberdar olur. Cebrâ'îl, Allh'ın selamını getirip Yûsuf'un sarkıtılan ipe tutunup yukarı çıkmasını söyler. Allâh, Yûsuf'un kendisini çok kıymetli görmesinden dolayı onu yirmi akçeye sattırır. Yûsuf'u gören Büsrâ ve Beşîr onun güzelliği karşısında bayılır. Kuyuyu uzaktan izleyen Yehûdâ durumu kardeşlerine anlatır ve kardeşleriyle beraber gelip kervana Yûsuf'un kendilerinin kölesi olduğunu söyler. Yûsuf kardeşlerine yalvarır; lakin kardeşleri yine de Yûsuf'u bazı koşullar karşılığında yirmi akçeye Mâlik'e satar. Yûsuf kardeşlerinin merhametsizliği ve vefasızlığına karşın onları son kez görüp vedalaşmak ister. Yola revan olmuşken annesinin kabrini görür ve annesiyle dertleşip başından geçenleri anlatır. O esnada Kılıç adlı bir kul Yûsuf'u göremeyince geri döner ve onu bir kabrin başında görünce kaçtığını düşünüp ona tabancayla vurur, boğazındaki zincirden tutup çeker. Yol üzerinde

Yeksun şehrine ve Beytü'l-Makdis'e uğrarlar. Beytü'l-Makdis şehrinin padişahı rüyasında Yûsufu görür ve şehre geldiğinde Yûsuf'a ve bütün kervana hizmet eder. Yûsuf'un mucizesini görüp ona inanır ve onu almak ister. Yûsuf kervanla birlikte Kureyşî şehrine ve oradan da Mısır'a gelir. Mısır halkı Mâlik'in sarayının önünde toplanır ve birçoğu Yûsufu satın almak ister. Mısır azizi de Yûsuf'a talip olur. Buradan itibaren Zelîhâ'nın hikâyesi başlar. Zelîhâ Mağrip padişahının kızıdır. Dokuz yaşındayken rüyasında Yûsuf'un suretini görüp kendinden geçer. Zaman zuhur edince bu hadiseden babası haberdar olur ve kızının arzusunu yerine getirmek ister. Mısır'a elçi gönderir. Mısır azizi bu durumdan memnun olur. Böylelikle Zelîhâ çeşitli hazırlıklar ile Mısır azizine gönderilir. Altı ay süren yolu aştıktan sonra Zelîhâ, Mısır azizini gördüğü vakit onun düşünde gördüğü kişi olmadığını anlar ve baygınlık geçirir. Zelîhâ yedi yıl boyunca Mısır azizinin yanına yanaşmaz. Mısır azizi Zelîhâ ile birleşmeyi istediğinde Allâh bir cin gönderir ve birleşmeye mâni olur. Mâlik de bir müddet sonra Yûsuf'u Mısır azizine sattığı için pişmanlık duyar. Yûsuf sabrının mükâfatı olarak hükümdarlık, ilim, hikmet ve nübüvvete erişir.

1.2.3. Hikâyede Adı Geçen Kahramanlar, Mekânlar, Mitler ve Motifler

Hikâyede Adı Geçen Kahramanlar

Hz. Yûsuf, Zelîhâ, Ya'kûp, Hz. Yûsuf'un kardeşleri, Zeynî Hatun, Zelîhâ'nın babası şeyh Taymûs, Hz. Yûsuf'un annesi, Mısır şahı Azîz, Şeddâd bin Âd, Fir'avn, Nemrûd, Kâ'b el-Ahbâr, Mâlik İbn-i Togar, Râhal, Kâri'a, Ebî Alî Dekkâk, helvacı, Kılıç, Beşir ve Büşra'nın adından bahsedilmektedir.

Hikâyede Adı Geçen Mekânlar

Hikâyede mekân olarak Ken'ân, Horasân, Mısır, Nişâbur, Dimaşk, Nil nehri, Yeksûn, Ka'be, Beytü'l-Makdis, kuyu, sahra, zindan ve Hz. Yûsuf'un annesinin makberinin adı geçmektedir.

Hikâyede Adı Geçen Dinî Kişiler

Hikâyede Hz. Muhammed, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Mûsa, Hz. Süleymân, Hz. İbrâhim, Hz. İsmâ'il, Hz. Yûsuf, Hz. Nûh, Hz. Yûnus, Hz. Hûd ve Hz. İshâk'ın adı zikredilmektedir.

Hikâyede Adı Geçen Mitler ve Motifler

Din ile ilgili Allâh, melekler, kelime-i şهادet, sure ve ayetler, cennet, cehennem, kıyamet, tövbe, oruç, ibadet, dua, secde, şeytan ve mescid kavramları; ahiret ile ilgili ölüm ve kabir kavramları; hisler ile ilgili kıskançlık, güzellik, sabır, merhamet, çaresizlik, ızdırap, sevinç ve korku kavramları; eşyalar ile ilgili gömlek, libas, ip, tabanca, akçe, leğen, çanak, ok ve altın kavramları; gök cisimleri ile ilgili güneş, ay, on bir yıldız, dolu, bulut ve şimşek kavramları; bitkiler ile ilgili lale ve nergis kavramları; hayvanlar ile ilgili yılan, oğlak, kurt, at, geyik, aslan, kaz, kuş, deve, balık ve katır kavramları geçmektedir.

1.2.3.4. Dil Hususiyetleri

Eser, Eski Anadolu Türkçesi döneminin ses, şekil ve imla özelliklerini taşımaktadır. Eski Anadolu Türkçesi hususiyetlerini yansıtan arkaik sözcüklerden bazıları şunlardır:

karanu (Y.Z.140a/12), kendözine (Y.Z.101b/9), kimesne (Y.Z.105b/14), şol (Y.Z.112b/1), anlar (Y.Z.81a/1), anun (Y.Z.82b/2), ana (Y.Z.94a/2), artuk (Y.Z.153a/10), bellü (Y.Z.40a/3), bencileyin (Y.Z.85b/1), buna (Y.Z.135b/2), buncılayın (Y.Z.185b/15), dükeli (Y.Z.158b/1), hemândem (Y.Z.46ba/1), içerü (Y.Z.166b/6), içre (Y.Z.158b/5), işbu (Y.Z.163b/2), kanda (Y.Z.200ba/10), sögdi (Y.Z.136a/1), dürişür (Y.Z.5a/1), egnine (Y.Z.149b/7), yürimege (Y.Z. 87b/5), üzre (Y.Z.109a/14), ayıtdı (Y.Z.11a/7), ayruk (Y.Z.17a/9), taşra (Y.Z.174b/7), bigi (Y.Z.205a/8), olısar (Y.Z.138a/3), kapu (Y.Z.33a/15), bolaykim (Y.Z.153b/13), çekevüz (Y.Z.174a/11), çünkü (Y.Z.200a/3), saklayıvirgil (Y.Z.9a/1), gönlek (Y.Z.83b/12), önin (Y.Z.123b/2), tanladı (Y.Z.139a/4), dahı (Y.Z.12a/7), gice (Y.Z.34a/2), birle (Y.Z.158b/8), berü (Y.Z. 163a/2)

Metinde yer alan Türkçe ek ve köklerde, kalınlık-incelik uyumu Türkçenin her tarihi devrinde olduğu gibi sağlamdır:

gayrıyla (Y.Z.180b/12), eylemegiçün (Y.Z.106a/8)

Metinde -ki, -kı şekli -gı şekline dönmüştür:

karnunda-gı (Y.Z.186b/4)

Zarf-fiil eki olan -(i)ken Türkiye Türkçesi devrinde olduğu gibi tek şekilde görülmektedir:

eyler-iken (Y.Z.154b/14)

Emir eki olan -gıl, -gil Eski Türkçe devrinde olduğu şekilde uyuma uymaktadır:

virgil (Y.Z.77a/10)

Ünlü değişimlerinde i/e hususunda Eski Anadolu Türkçesi daha çok “i” tarafında görülmektedir.

itdiler (Y.Z.35b/2)

Bir kişinin sözü karışı tarafa aktarılırken “buyurdu”, “dedi” gibi ifadeler kullanılmıştır. Bu yüzden metinde karşılıklı konuşma hâkimdir, denilebilir.

“...öyle ki Yûsuf **dedi** Allâh'ın emrine uyup yalan söylemeyeyim eğer babamın sözüne karşı çıkarsam bunlar beni hileye getirirler” (Y.Z.70b/3)

Cümleleri birbirine bağlamak için “ki”, “dahı” gibi bağlaçların tercih edildiği görülmektedir:

“elinden nasıl kurtulalım diyerek şöyle anlaştılar **ki** Yûsufu çöle çıkarıp kuyuya bırakalar ve orada kendisi ölüp gide veya birisi alıp başka memlekete gide” (Y.Z.76b/1-2-3)

Eserde Türkçe, Arapça ve Farsça kelime grupları ile bazı halk deyişlerine yer verildiği görülmektedir:

yüz vir- (Y.Z.109b/7), ehl-i ikrar (Y.Z.38b/2), taleb eylemek (Y.Z.78b/14)

1.2.3.5. Şekil Özellikleri

Yukarıda tavsifi verilen nüshanın nazım-nesir karışık olarak yazıldığı görülse de genel itibarıyla nesir ağırlıklıdır. Nazım örnekleri kısa parçalar halinde yer almaktadır.

Nesir

Ya‘kûp ‘aleyhi's-selâm ayıtdı bu düşün için kur‘a salalum” evvel kur‘a ki saldılar firak geldi Ya‘kûp gördi ah eyledi ve kur‘a bir dahı saldılar bend ü çâh geldi ve bir dahı saldılar zindan geldi Yûsuf ‘aleyhi's-selam bu kur‘aları gördi ayıtdı heman iman zevali olmasun giri kalan mihnetlere razıyam didi pes iy mü'min karındaş gör ahi bir peygamberi ve peygamber-zadeyi Hakktan gelen belalara ve mihnetlere razı oldı (Y.Z. 59b/8-14)

Nazm

Gel iy fikr idici fikr ile anla

Ki bana bendeki ben diyici kim

Benüm benlügümi bunda unıdup

Sana meşgul olup sen diyici kim

Senün senden habarun yok ki kimsin

Ki cana can tene ten diyici kim (Y.Z.3b)

Sonuç

Edebî eserler toplumun kültür, sanat, edebiyat, sosyal vb. pek çok alanından izler taşımaktadır. Keşfedilmeyi bekleyen bu eserler, toplum hayatının bir parçası olduğu gibi dil ve edebiyat tarihini aydınlatması bakımından büyük bir öneme sahiptir. Bu bağlamda geçmişle bugün, bugünle gelecek arasında köprü kurulmasını sağlarlar. Tanıtmaya çalıştığımız Yûsuf ile Zelîhâ hikâyesinin yer aldığı nüshanın gün yüzüne çıkması, kaleme

alınacak pek çok esere önderlik etmesi açısından elzemdir. Temeli Kur’ân-ı Kerim’e dayanan bu eser, muhteva bakımından “aşk” konulu hikâyeler arasında yer almaktadır. Metnin aslı Yûsuf ile Zelîhâ hikâyesinden oluşmakla birlikte, “hikâyet” başlığı altında dinî-ahlaki, toplumsal birtakım öğütler içeren hikâyelerin yer aldığı görülmektedir. Yûsuf ile Zelîhâ hikâyesi ve metnin içinde geçen bu kısa hikâyeler arasında mana bakımından bütünlük olduğu görülmektedir. Yûsuf ile Zelîhâ hikâyesine dayanak oluşturan bu kısa hikâyeler vasıtasıyla anlatılmak istenenlerin başında, unutulmaya yüz tutan toplumsal değerlerimiz gelmektedir. Bu hikâyeler kıssa türünde olup, okuyan veya dinleyenlere ahlaki açıdan nasihatler vermektedir. Aynı zamanda bu eser, büyük bir nasihatname niteliğindedir. Halk hikâyelerinin temel çatısını oluşturan ve sıkça karşılaştığımız rüyada görüp aşık olma motifi, doğüstü varlıklarla ve hayvanlarla konuşma gibi unsurların hikâyenin akışına heyecan katmıştır. Yûsuf’un başından geçen hâdiseler izah edilirken kıssanın dinî yönü desteklemesi, hikâyenin mana derinliğini güçlendirmesi ve anlatılanlara delil mahiyetinde Kur’ân-ı Kerim’den ve hadis-i şeriflerden iktibaslar yapılmıştır. Ayrıca her olaydan sonra zaman zaman Farsça ve Türkçe beyitler de eklenmiştir. El yazması olan bu esere dilsel açıdan bakıldığı zaman eserin okunaklı, sade ve anlaşılır bir Türkçe ile kaleme alınmış olması dikkate değer bir husustur. 14. yüzyılın son dönemi ile 15. yüzyılın başında kaleme alındığı düşünülen bu eşsiz nüshanın bugüne kadar kimse tarafından incelenmemiş olduğu tespit edilmiştir. Yapılan kaynak taramasında Muhammed b. Şâhkulu’na dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Netice itibarıyla, bu kıymetli nüsha gerek muhteva gerek dil hususiyetleri gerek anlatı içinde anlatı geleneğinin ürünü olması bakımından oldukça orijinal ve zengin olduğu görülmektedir.

Kaynaklar

- Altuntaş, H. & Şahin, M. (2006). Kur’an-ı Kerim Meâli. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Dere, S. R. (2024). Muhammed b. Şâhkulu Yûsuf u Zelihâ (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım) [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi.
- Deniz, R. (1998). Haliloğlu Ali’nin Yûsuf ve Zelihâ Kıssası [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Fırat Üniversitesi.
- Dolu, H. (1951). Menşe’inden Beri Yusuf Hikayesi ve Türk Edebiyatındaki Versiyonlar [Yayımlanmamış Doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Karahan, L. (1985). Erzurumlu Mustafa Darîr Kıssa-i Yûsuf (Yûsuf u Züleyhâ) [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Muhammed b. Şâhkulu, Yûsuf u Zelihâ, El Yazma Eser, Nermin Hacıpaşaoğlu Özel Ev Kütüphanesi, Bünyan/Kayseri.